

Nasjonal og regional identitet eller kulturell kompleksitet: Forståelser av irrelevante og unike kulturminner

Terje Østigård

Introduksjon

Tradisjonelt sett har arkeologisk kunnskap vært en del av et dannelsesprosjekt hvor nasjonens legitimitet og identitet har vært et de viktigste målene. Med utgangspunkt i den nasjonale og romantiserende bondekulturen på 1800-tallet hvor den angivelige "norske kulturen" ble sett på som en homogen, opprinnelig garantist for det "ekte" norske som i liten grad var påvirket av eksterne faktorer, har migrasjon og kulturell globalisering ofte blitt sett på som moderne og nåtidige fenomener. Denne forestillingen om "det norske" representerer en nasjonal ideologi fremfor empiri fordi fortiden har vært like kulturelt sammensatt som nåtiden, om enn ikke mer, men denne kompleksiteten har i liten grad blitt kommunisert. Den flerkulturelle utfordringen er derfor først og fremst et ideologisk og ikke et empirisk problem i nåtid som fortid.

I dag kan det synes som et regionalt perspektiv har erstattet det nasjonale paradigmet, men jeg vil argumentere for at selv om region og regionalisering kan tilføre ny kunnskap, så er det i stor grad en videreføring av de samme premisene og målsetningene som det nasjonale dannelsesprosjektet har hatt i arkeologien. Jeg skal derfor først diskutere ulike grunner til hvorfor arkeologi og nasjon, og i dag region, har vært og fremdeles er så sterkt sammenvevd og dermed problematisk å løsrive seg fra. Deretter skal jeg diskutere irrelevante kulturminner for derigjennom problematisere og utfordre regionsperspektivet, og til sist belyse hvordan det unike kan belyse forskjeller og kulturell kompleksitet som overskrider både nasjon og region som forståelsesrammer.

Forklaringsmodeller

Hvorfor har det nasjonale paradigmet stått så sentralt i norsk arkeologi? Tre parallelle hovedforklaringer kan skisseres som gjensidig har støttet opp om denne ideologien:

1) *Nasjonalistisk ideologi*. Politisk arkeologi er studier og analyser av hvordan arkeologi inngår i og legitimerer politiske konstruksjoner i nåtidige samfunn. Forholdet mellom arkeologi og nasjonalisme er sentralt av to grunner: (1) Fortiden blir brukt til å legitimere nasjonalstatens territoriale utstrekning og avgrensing utad. Integreringen av nasjonalisme og arkeologi har dermed betydning for organiseringen og hierarkiseringen av nasjonalstater dem imellom. (2) Ulike etniske grupper innad i en gitt nasjonalstat blir tilskrevet forskjellige rettigheter og ressurser. Politisk arkeologi søker å synliggjøre premisene og blottlegge ideologiene bak hierarkiseringer når fortiden blir et middel for å oppnå mål i forhold til andre grupper eller stater (Østigård 2004, 2007). Nasjonalisme er en av de ideologiene som har hatt størst betydning for utviklingen av arkeologien. Dette er en sameksistens som har fått konsekvenser for fire separate felt: 1) arkeologi blir først institusjonalisert som fag når det blir politisk viktig, 2) det er først da arkeologi opptrer i den offentlige sfæren, 3) arkeologi får

betydning i ulike politiske avgjørelser, og 4) arkeologi blir popularisert og får nye innhold (Sørensen 1996). Forholdet mellom arkeologi og nasjonalisme har blitt sett på som "naturlig", noe som er et av målene med nasjonalisme som ideologi fordi nasjonen da tilsynelatende blir "urgammel", tidløs og evig (Østigård 2001). Dette må ses i lys av hvordan arkeologer forholder seg til kulturbegrepet og variasjon i materiell kultur.

2) *Forståelse av variasjon og likhet i materiell kultur.* Arkeologisk er det en 100 års kulturhistorisk forskningstradisjon hvor målet er å identifisere grupper av mennesker med samme "kultur" basert på likheter i den materielle kulturen (e.g. Kossinna 1911, Childe 1926, 1929). Gordon Childe (1929), datidens ledende teoretiske arkeolog, definerte begrepet kultur i *The Danube in Prehistory*:

"Vi finner visse typer av etterlatenskaper – krukker, redskaper, smykker, gravsteder, husformer – som hele tiden forekommer sammen. Et slikt kompleks av trekk som regelmessig opptrer sammen, vil vi kalle en "kulturgruppe" eller bare en "kultur". Vi antar at et slikt kompleks er det materielle uttrykket for hva som i dag kalles et "folk". Kun i de tilfeller hvor det undersøkte komplekset er regelmessig og utelukkende assosiert med skjelettmateriale av en spesifikk fysisk type, vil vi våge å erstatte "folk" med begrepet "rase"."

Selv om Childe i 1933 (Childe 1933) gikk hardt ut mot identifiseringen av "raser" på grunn av de politiske og ideologiske konsekvensene og misbruk en slik forskning kunne ha, og som det fikk under Nazi-Tyskland (Nordenborg Myhre 1994), så har likevel grunntanken om at man skal forstå likhet i det arkeologiske materialet som uttrykk for ulike grupper av mennesker klassifisert som stammer, etniske grupper, folk eller kultur etc., bestått. Arkeologisk er kultur definert ut fra likheter i det arkeologiske materialet hvor variasjon og det fremmede i liten grad har blitt forstått og inkorporert i tolkninger og samfunnsmodeller. Forskjeller er forstyrrende.

3) *Evolusjonistisk tankegang.* Dette implisitte kultursynet har også teoretisk forankring i evolusjonistisk forståelse og forklaringsmodeller. Med utgangspunkt i *ex oriente lux* kombinert med en eksplisitt forståelse om at nyvinninger og utvikling finner sted i syd, skjer kulturutveksling fra syd til nord og ikke omvendt (Trigger 1994, Olsen 1997). Med unntak av vikingtiden, har områder i nord tradisjonelt sett blitt forstått som kulturelle bakevjer. Kulturelle forskjeller har blitt debattert siden 1920-tallet som "kulturdualisme" – en "norsk" kultur som var del av den Syd-Skandinaviske og felleseuropeiske kulturen i motsetning til en hjemlig og introvert kultur (Shetelig 1925, Brøgger 1925, Bjørn 1926), og denne tradisjonen har blitt videreført til i dag i både steinalderen, bronsealderen (Prescott 1994) og jernalderen (Østigård 1999). Nordområdene har blitt sett på som en periferi langt fra kulturens kjerne og opphavsområder, og i den grad kontinentale prestisjeobjekter har blitt funnet i nord, så har de i hovedsak blitt sett på som "importerte exotica" (e.g. Lund Hansen 1987) og at gjenstandene er "second hand" eller at de først opptrer i nordlige områder når de symbolsk og kulturelt har gått ut av bruk lengre syd. Følgelig dateres de samme gjenstandene forskjellig ut fra en evolusjonistisk forståelse fremfor typologi – jo lengre nord desto yngre fordi de er kommet fra sydligere områder og spredningen tar tid (Østigård 1999), selv om de ellers inngår i et felles kulturkompleks (Prescott 1995). Ideologien har overstyrt empirien og den ellers generelle metodologien.

Konsekvensen er at det landet i nord som senere ble Norge har vært et annerledesland – noe for seg selv og aldri helt del av det felleseuropeiske. Den nasjonalistiske ideologien var utgangspunktet for arkeologien, kulturbegrepet fokuserte på likhet fremfor det fremmede og forskjeller, og evolusjonistisk har funn i Norge blitt datert yngre enn tilsvarende på kontinentet. Til sammen har disse tre forståelsene medført at Norge har blitt fremstilt som en naturlig, om enn annerledes, enhet, og det fremmede samt kulturelt mangfold har blitt marginalisert fordi det er restprodukter fra andre kulturer forut for hjemlig anskaffelse eller eksotiske gjenstander som har blitt importert uten at de blir forstått i en videre og samtidig kulturhistorisk kontekst. Unike funn kan derfor bli irrelevante for forståelse av kulturell kompleksitet, men de viktigste irrelevante kulturminnene har som oftest en annen karakter.

Irrelevante kulturminner

Kulturarv kan defineres som 1) materiell og immateriell kultur fra fortiden som fremdeles fins i nåtiden, og 2) det nåtidige samfunnet tilrettelegger for denne materielle og immaterielle kulturen og gir den mening som verdifull. Viktig i denne prosessen er hvem som bestemmer hva som skal defineres som et kollektivt minne verdt å ta vare på – hva som skal være kulturarv (Karlsson 2004:39)? Arkeologi kommer fra de greske ordene *archai'os* (gammel) og *lo'gos* (lære) (Karlsson 2004:25). De fleste forbinder kulturminner med gamle eller arkeologiske ting og steder. I følge Lov om kulturminner er kulturminner eldre enn 1537 automatisk fredete samt stående byggverk eldre enn 1649. Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatiske fredete (Lov om kulturminner).

Kulturviteren Otto Christian Dahl har problematisert begrepet kulturminne – hva er et kulturminne? Er kulturminnene døde levninger eller levende minner? Det er ulike typer av kulturminner – noen er av personlig karakter mens andre er offentlige og kollektive minner. Et kulturminne kan forbindes med fysiske etterlevninger eller gjenstander, men det behøver ikke det (2001). Den kollektiv dimensjon ved kulturminner blir ofte vektlagt. Et sentralt spørsmål er om det som folk flest opplever som kulturminner blir tatt vare på eller blir det sett på som irrelevant?

Materiell kultur har stor betydning for vår personlige og kollektive hukommelse. Materielle gjenstander og omgivelser er aktive, de påvirker oppfatningen vi har av dem og av verden rundt oss. Materiell kultur opprettholder ikke bare minner, men *skaper* også minner. Praktfunn som sverd, hjelmer og skjold, eller enda bedre – vikingskip – kan alle enes om at er viktige kulturminner. For arkeologer vil ethvert flintavslag fra steinalderen, potteskår fra bronsealderen eller kokegroper fra jernalderen være kulturminner, men det er vanskelig å legitimere utad hvorfor alt er like viktig. Den svenske arkeologen Håkan Karlsson har tatt utgangspunkt i noen av for mange de sterkeste og viktigste kulturminnene – hvor både kultur og minner skal forstås konkret og ordrett – nemlig fotball. Til tross for at fotball engasjerer mer enn noen av de kulturminnene kulturvernet forvalter og formidler, blir disse kulturelle minnene sett på som mindreverdige og irrelevante, eller kun folkelig til tross for at de representerer sterke lokale, regional og nasjonale identiteter. Noen pokaler, fotballske og trøyer kan havne på et idrettsmuseum, men ellers er de arenaene hvor disse kulturelle arrangementene utspilte seg ikke ansett som kulturminner (Karlsson 2004). I Norge har vi eksempler i blant annet Dag Solstads engasjement og ønske om å bevare Bislett som folkets

stadion (Solstad et. al 2005) og det pågår tilsvarende ideologisk dragkamp om nybygg av Holmenkollen. En stadion i seg selv blir neppe et besøkt kulturminne *som sted* med mindre det fremdeles er i drift hvor primæraktivitetene fremdeles blir utøvd, men det illustrerer tre aspekter (Karlsson 2004:49-50):

- 1) Hva som er interessant for et bredere publikum kan i mindre grad praktisk prioriteres innenfor rammene av arkeologi eller kulturminnevernet,
- 2) arkeologi og kulturminnevern er profesjonalisert og utøvd av fagfolk med andre preferanserammer hvor store deler av det befolkningen anser som relevante kulturminner, blir neglisjert, og
- 3) den folkelige og kollektive interessen blir i mange tilfeller oppfattet som et problem, et nødvendig onde og et forstyrrende innslag i den faglige virksomheten, om enn ikke av andre grunner enn at den ikke er faglig.

Verner og formidler vi kunnskap som er irrelevant eller klarer vi ikke å formidle hvorfor vi verner hva vi gjør? Eller er vi fremdeles innenfor et identitets- og dannelsesparadigme hvor den nasjonale identiteten, når alt kommer til alt, fremdeles er det viktigste å formidle?

Fra nasjon til region

Dette nasjonale identitetsparadigmet har blitt utsatt for massiv kritikk og kan i liten grad forsvares faglig (Eriksen 1993, 1996, Schanning 1993, Johansen 1995, Solli 1997, Østigård 2001), og det er få som i dag eksplisitt vil forvare slike tanker selv om ideologien ofte er implisitt og et prinsipp for forskning og formidling. Arkeologisk har fokuset blitt flyttet fra det nasjonale, delvis til det lokale, men først og fremst til det regionale, som er like dypt forankret i et identitetsparadigme som det tidligere nasjonale. Dette regionale paradigmet sammenfaller overraskende godt med tidens politiske strømninger og den fremtidige sammenslåingen av fylker til større regioner. Et spørsmål er derfor om det regionale perspektivet tilfører noe nytt som er bedre faglig fundamentert i empiri enn det nasjonale perspektivet, eller er det keiserens nye klær som viderefører det gamle nasjonsbyggende paradigmet, om enn på tilsynelatende mer tidsriktige premisser?

Utgangspunktet for fokuset på regionalitet er å skape et forestilt fellesskap (Gansum 2001), som har vært det samme som nasjonalstaten (Anderson 1993). Problemet er at et slikt fellesskap med utgangspunkt i fortiden blir like ekskluderende som et nasjonalistisk fordi skillet mellom regioner har igjen utgangspunkt i likheter i gjenstandstyper, keramikk, redskaper, gravskikker, hustyper, etc – altså at ulike regioner representerer angivelige kulturelle forskjeller, eventuelt tidligere historiske og organisatoriske enheter. *Historisk* er regionsbegrepet ofte knyttet til sosiale organisasjoner som høvdingedømmer eller økonomiske områder hvor fokuset bl.a. er på steds-og områdenavn. *Antropologisk* er regionsbegrepet knyttet til folks sosiale tilhørighet mens *geografisk* er det stort sett knyttet til naturfenomener, ressurser og bosetning (Gansum 2001:15). Ulike tilnærminger til regionsbegrepet har konsekvenser for den arkeologiske kunnskapsproduksjonen siden det i hovedsak er den historiske forståelsen i kombinasjon med arkeologiske funn, dvs. fokus på felles kultur, som blir brukt.

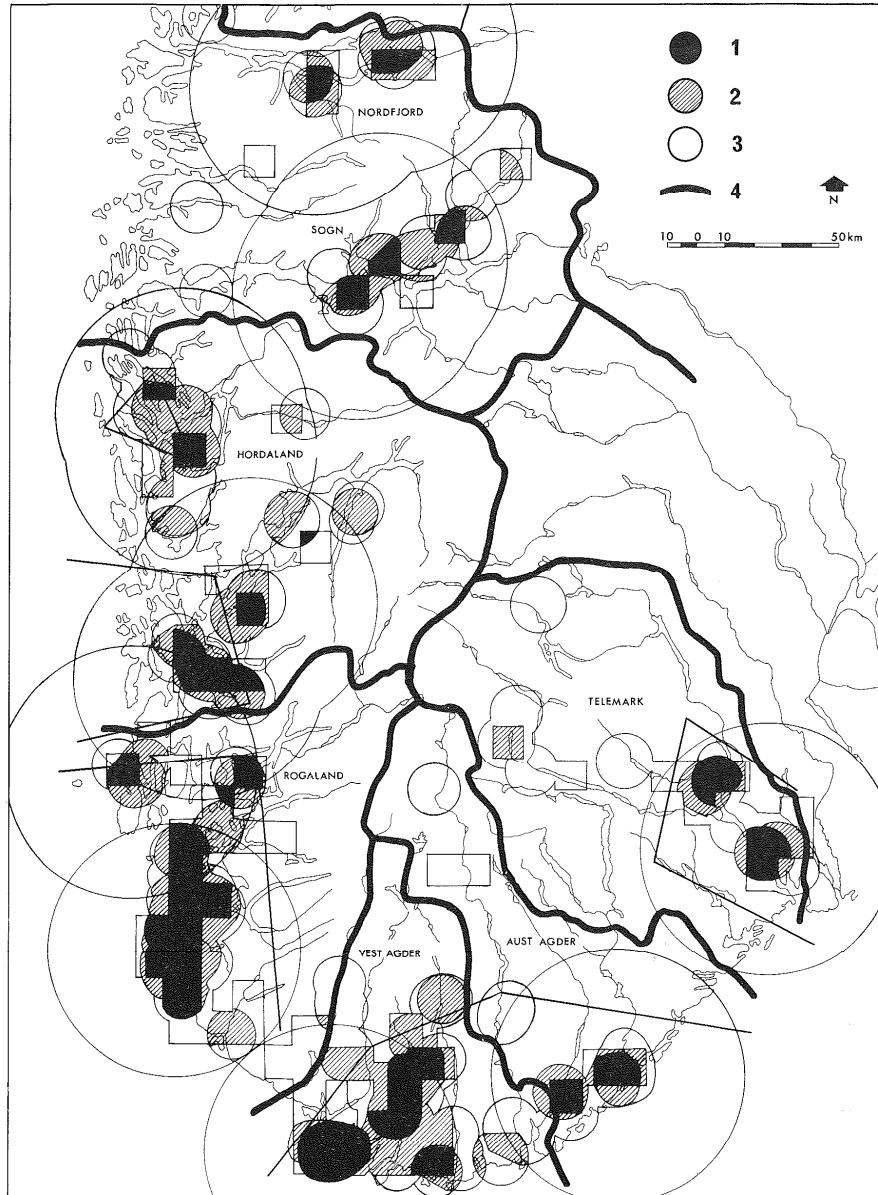

Fig. 10

County borders, centres and hill forts. Clusters of hill forts compared with areas with finds of bronze vessels, glasses and items of gold.

1 Three categories of objects. 2 Two categories of objects. 3 One category of objects. 4. County border.

Fig. 1. Distribusjon av prestisjevarer og høvdingedømmer i folkevandringstiden. Etter Myhre 1987.

Siden en region er per definisjon en mindre enhet enn en nasjon, forskyves også tidsperspektivet fra vikingtiden (ca. 800-1000 e.Kr.) og rikssamlingsstriden bakover i tid til eldre jernalder. Merovingertiden (ca. 550-800 e.Kr.) er en funnfattig periode. Folkevandringstiden (ca. 400-550 e.Kr.) er derimot arkeologisk sett en meget rik periode med mektige høvdingedømmer (Myhre 1987). Den romerske historikeren Jordanes skriver på 500-tallet i sin bok *Om goternes opprinnelse og gjerninger* om grupper som ble kalt grener, egder, ryger og horder (Svennung 1964), altså regioner som senere ga navn til fylker (fig. 1). Fokuset på regioner er derfor ikke i motsetning til eller dekonstruerer nasjonen, snarere tvert om, fordi det var disse gruppene og regionene som siden kom til å spille sentrale roller i rikssamlingsprosessen. Eventuelt kan fokuset rettes mot lovgivningen som var inndelt i Gulating, Frostating, Eidsivating, Borgarting osv, dvs. overregionale områder som i kombinasjon med fylkesinndelingen sammenfaller godt med den fremtidige, planlagte regionsinndelingen. Et fokus på region fremfor nasjon kan derfor styrke den nasjonale rammen fremfor å svekke den når det nasjonale identitetsparadigmet står for fall.

Regioner har selvfølgelig forekommet i forhistorien og dannelsen av Norge er et historisk faktum. Problemet relaterer seg til hvordan man forholder seg til opphav og utvikling for det er tross alt 500 år mellom Jordanes nedtegnelser i folkevandringstiden og rikssamlingen. Arkeologisk ser vi til fortiden for å forstå opphavet til sosiale og religiøse fenomener vi vet eksisterer i nåtiden eller i en gitt historisk periode. Derfor er arkeologiske narrativer fokusert på sluttproduktet og ikke begynnelsen – vi vet svaret og søker prosessene som ledet frem til det historiske fenomenet vi analyserer (Moore 1995:51). Vi tenker og skriver diakront eller historisk i stedet for synkront eller samtidig. Dette blir ofte sett på som en selvfølge siden arkeologi er en historisk disiplin, men det medfører at store deler av det kulturelle mangfoldet som har eksistert blir underkommunisert til fordel for nasjonale eller regionale forståelser, dvs. identiteter i praksis. Ut fra tradisjonell forståelse blir Norge samlet til ett rike av Harald Hårfagre.

De småkongedømmene eller høvdingedømmene som ble underlagt Harald Hårfagre må ha sitt opphav i fortiden og følgelig søkes i forutgående perioder hvis man skal analysere historiske prosesser og hva som ledet frem til rikssamlingen. Problemet med en diakron fremfor synkron tilnærming er derfor at man ikke studerer samfunnene på deres egne premisser, men hva de har ledet frem til. Et fokus på regioner forut for Norge som stat og nasjon blir i praksis en videreføring av det nasjonale identitetsparadigmet, eventuelt en videreutvikling hvor regioner ses på som mer opphavelige enheter siden Norge som stat kun er 1000 år gammel. Hvorvidt fokuset er region eller nasjon *som et område* ligger det implisitt en forestilling om stabilitet, enhet og eventuell jevn utvikling mot et felles mål eller identitet som forhindrer forståelse av kulturell variasjon, som blir irrelevant fordi det retter fokuset *bort fra* hva som er målet med historieskrivingen, for eksempel rikssamlingsprosessen og kulturell enhet. Videre er det fokuset på region og regionalisering som ofte vektlegges i dag introvert i stedet for utadvendt, og i den grad fokuset er utenfor regionen stanser det som regel ved nasjonens grenser, som igjen underbygger en implisitt nasjonalisme. Hvis et utadvendt og interregionalt perspektiv anlegges, er det gjerne gjennom EU-prosjekter hvor samhandling på tvers av grenser utløser midler og økonomiske grunner synes å styre valg av regioner.

Fig. 2. Snartemosverdet. Etter Rolfsen 2003:88.

Å forstå det unike

Hvis man derimot analyserer samfunn synkront fremfor diakront og fokuserer på forskjeller fremfor likheter, og dermed bryter med den arkeologiske fagtradisjonen som har fokusert på utvikling og felles kultur, trer forskjellene og det flerkulturelle frem i historiens lys og man kan forstå det unike på sine egne premisser, og ikke kun som en del av en historisk prosess som ledet frem til regionale eller nasjonale begivenheter eller enheter.

Et funn som kan belyse dette er Snartemosverdet (fig. 2) som ble funnet i 1935 i indre Vest-Agder (Hougen 1935). Praktverdet er et av de mest spesielle funnene som er gjort i Norge og representerer en krigerfyrstes viktigste insignium. Denne høvdingens likesinnete og sosiale referansegruppe var andre krigerfyrster i Skandinavia og på kontinentet – som strakte seg til Högom i Jämtland og Vendel i Uppland i Sverige og frankerkongen Childeric. Snartemosverdet er i forgyllt sølv og er et av de eldste ringsverdene. I Merovingertiden er ringsverd en del av den germanske hirdordningen som markerer trosskapen og lojalitetspakten mellom elitekrigere eller adelen og deres herre, som kan indikere at Snartemohøvdingene ikke har vært den overordnede kongen, men sverget troskap til en enda mektigere person (Stylegar 2003). Hvem eller hvor en slik konge kan ha vært, er usikkert, men det belyser begrensingene til et regionalt fokus.

Arkeologen Terje Gansum har poengtert nettopp problemet med region som en analytisk størrelse. En region må ses i relasjon til både lokale og interregionale enheter. "Inter" betyr noe vi deler og har felles og dermed må *interregionalitet* knyttes nært opp til *interaksjon*. I den grad en region har vært en historisk realitet er det relasjonene mellom ulike analytiske og organisatoriske størrelser som bør studeres for å forstå interaksjon og kulturell kompleksitet samt hva som er felles og forskjellig på ulike nivåer og premisser (Gansum 2001:17).

Til tross for at folkevandringstiden som navnet tilsier er en periode med folkevandringer, har dette aspektet i liten grad blitt fokusert på i Skandinaviske områder inntil nylig. Arkeologen Lotte Hedeager (2007) argumenterer for at det kulturelle og ideologiske bruddet som skjer ved overgangen romertiden-folkevandringstiden representerer direkte kontakt og påvirkning fra Hunerne, som var datidens mest effektive krigere. I folkevandringstiden skjer en ideologisk endring hvor sjamanistiske praksiser med opphav i asiatiske tradisjoner bryter med tidligere romerske forestillinger. I stedet for å tilpasse seg til kontinentalsk kristendom utformes det en egen religion med et distinktivt formspråk (Hedeager 2007:47).

Spesielt den germanske dyrestilen, som pryder Snartemosverdet, avbilder transformasjonsprosesser og sammenvevinger av hele eller deler av dyr og mennesker og er karakteristisk for sjamanisme og Odinkulten (e.g. Hedeager 1999, Kristoffersen 1995, 2000a, 2000b, Solli 2002, Stylegar 2003). I folkevandringstiden skjer det en dramatisk økning i gulldepoter i forhold til romertidsfunnene, som representerer en aggressiv og politisk økonomi som har sin parallell i Atilas bruk av gull som det overordnede institusjonelle medium (Hedeager 2007:47). Avbildninger av sammensmeltede menn på hester som fins på gullbrakteater, er en indikasjon på den steppennomadiske krigerkulturen. Brakteatene har sitt utgangspunkt i romerske gullmedaljonger som avbildet den romerske keiseren, men dette sterkeste romerske symbolet ble transformert til en barbarideologi som presenterte nye

myter, og ble introdusert i det femte århundret (Hedeager 2007:52-54). Av funn som regnes som uomtvistelige å tilhøre Hunerne basert på funndistribusjon er åpen-endte gull-øreringer og små bronsespeil. Ni slike øreringer er funnet i Danmark og en i Rogaland. I den eldste av "kongshaugene" i Uppsala, som er kalt Odins haug og dermed institusjonaliserte den nye ideologien, fins et slikt speil, og det er denne referansegruppen av elite som er Snartemohøvdingens nærmeste. Funn av speil sammen med rester av avkuttet hår i graven representerer en reminisens av Hunernes gravskikk, og den germanske tradisjonen med langt hår blant aristokratene brøt med tidligere romerske praksiser (Gansum 2003, Hedeager 2007:49-50). Videre har det også blitt argumentert for at sadlene som ble funnet i høvdingegravene i Vendel og Högom ble brakt til Europa av Hunerne (Engström 1997).

Hvis man ikke tolker funnene som tilfeldig import eller eksotika, men ser de synkront og med kontinentale paralleller, så er det altså sterke indikasjoner på at Hunerne har vært i Skandinavia og at de germanske stammene i møtet med Hunerne utviklet sitt eget formspråk og nye myter som gjennomsyret aristokratiets sosiale, militære og religiøse liv (Hedeager 2007:51). Hvis vi returnerer til Snartemo som i dag er et perifert sted ca. 40 km i luftlinje inn i Lyngdalen, hvilken relevans har Agder som region i et slikt verdensperspektiv? I et diakront perspektiv er Agder-regionen et av områdene som blir innlemmet i Harald Hårfagres kongerike 500 år senere og som siden forble en region i Norge. I et synkront perspektiv åpner det seg derimot uendelige kilder til forståelser av kulturell kompleksitet og hva det norske *ikke* har vært samt at regionale og introverte perspektiver som stanser ved dagens nasjonale grenser ikke er tilstrekkelige. Fortidens kulturelle kompleksitet er vanskelig å tilnærme seg fordi kildematerialet ofte er begrenset, men en nasjonal eller regional ideologi begrenser enda mer de begrensningene vi allerede har.

Avslutning – formidling av verdenshistorie og kulturell kompleksitet

Hvilken kunnskap velger vi å formidle? Museer opererer i dag mer som kunnskaps- og opplevelsessteder enn identitetsdannende institusjoner. Er det da mulig å bryte med den nasjonale tankegangen og i stedet for å stimulere til en politisk initiert og introvert regionaliseringsforståelse og identitet, fokusere på fortidens kulturelle kompleksitet og interaksjon mellom ulike etniske grupper og stammer som vi i dag ikke har noe til felles med, eller historiske hendelser som vi ikke vil identifisere oss med?

Hvis vi en siste gang returnerer til Snartemosverdet, så er det ikke kun i folkevandringstiden at man kan knytte verdenspolitiske begivenheter til sverdet. Etter at det ble gravd ut i 1935 nærmet 2. verdenskrig seg. Professor A. W. Brøgger ved Oldsaksamlingen i Oslo fikk i sin vidsynhet fraktet museets mest verdifulle gjenstander ut av museet allerede i september 1939 til et hemmelig sted i Valdres, inkludert Snartemosverdet. Sverdet hadde en viktig plass i nazi-Tysklands ideologi. Ikke bare ble det sett på som et ikon på germanernes storhet, men i graven ble det også funnet rester av et brikkevevet bånd med hakekors (fig. 3). I januar 1941 ønsket nasjonal samling å få utlevert sverdet i all hast. I ettertid har det blitt spekulert i om sverdet skulle bli overrakt til den meget arkeologiinteresserte Heinrich Himmler som var i Oslo på den tiden (Rolfesen 2003), men nyere undersøkelser viser at sverdet var tiltenkt Reichsarbeitsfuehrer og senere Reichsminister Konstantin Hierl. Okkupasjonsmakten hadde rasert deler av Artillerimusset i april/mai 1940. Hierl hadde engasjert seg aktivt for å ordne

opp i denne saken, og derfor skulle han få denne gaven av Arbeidstjenesten (Rolfen pers. med. 23.01.08).

Brøgger nektet å utlevere sverdet pga. funnets dårlige befatning, og argumenterte ut fra sikkerheten siden det var krig når Kultur- og folkeopplysningsdepartementet 11. august 1941 ønsket sverdet til en utstilling om "Nordmannafolket". Motviljen mot utlån av arkeologiske gjenstander generelt og Snartemosverdet spesielt, ble oppfattet som ulydighet, og 11. september ble Brøgger arrestert av Gestapo og internert på Grini. Universitetet i Oslos prorektor initierte inngående forhandlinger om løslatelse av Brøgger, og etter at Brøgger avga en personlig lojalitetserklæring samt at flere andre professorer stilte som personlige garantister for han, ble han løslatt 22. oktober 1942 (Rolfen 2003).

Nasjonal samling hadde derimot ikke gitt opp å få Snartemosverdet. I 1942 ville de låne det for å få laget en nøyaktig kopi. Igjen ble bevaringstilstanden brukt som argument mot utlevering, men de fikk lagd en kopi basert på tegninger og fotografier av ornamentikken. Denne kopien ble overrakt Vidkun Quisling 1. februar 1943 på Akershus slott av Arbeidstjenesten. Ved krigens slutt ville Oldsaksamlingen ha denne kopien av Snartemosverdet, men ingen fant det hos Quisling, og 20. juli 1945 ble han i politiavhør spurt om hvor sverdet var. Quisling sa at det var på Gimle, men at hans kone skulle ha det. I 1946 ble det endelig overlevert museet, samme året som det opprinnelige sverdet ble fraktet tilbake til Oslo (Rolfen 2003).

Fig. 3. Brikkevevd bånd med hakekors fra Snartemograven. Etter Parry 2003:90.

Historien om Norges mest unike sverd omhandler verdenshistoriske begivenheter både i folkevandringstiden og i moderne tid. Denne kulturelle kompleksiteten kan best forstås i et synkront perspektiv som overskrider både regionale og nasjonale rammer fordi de begrenser en forståelse av det unike ved Snartemosverdet, som er del av verdenshistoriske prosesser. Tilsvarende kulturell kompleksitet har alltid eksistert i forhistorien, og ved å formidle den blir kulturminnene unike fremfor irrelevante til forståelser av fortidige og nåtidige samfunn.

Takk til

Terje Gansum for gjennomlesing og Perry Rolfsen som ga informasjon om Snartemosverdet.

Litteratur

- Anderson, B. 1993. *Imagined Communities* Verso. London.
- Bjørn, A. 1926: Tidlig metallkultur i Norge. *Oldtiden XI*: 1-76. Oslo.
- Brøgger, A. W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.
- Childe, G. 1926. *The Aryans – A Study of Indo-European Origins*. Kegan Paul. London.
- Childe, G. 1929. *The Danube in Prehistory*. Oxford University Press. Oxford.
- Childe, G. 1933. Is prehistory practical? *Antiquity* Vol. 7: 410-418.
- Dahl, O. C. 2001. *Kulturminner: døde levninger eller levende minner? Om kulturvern, makt og etikk*. Hovedfagsoppgave i kulturvitenskap, Institutt for kulturstudier og kunsthistorie. Universitetet i Bergen. Bergen.
- Engström, J. 1997. The Vendel chieftains – a study in military tactics. I Nørgård Jørgensen, A. & Clausen, B. L. (red.). *Military Aspects of Scandinavian Society in a European Perspective, AD 1-1300*: 248-255. PNM Studies in Archaeology & History Vol. 2. Nasjonalmuseet. København.
- Eriksen, T. H. 1993. *Kulturterrorismen*. Spartacus. Oslo.
- Eriksen, T. H. 1996. *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk*. Aschehougs Argument. Oslo.
- Gansum, T. 2001. Regionen – det forestilte fellesskap. I Veia, M. S. & Naley, H. r. (red.). *Fiender og forbundsfeller. Regional kontakt gjennom historien*:13-24. Karmøyseminaret 1999. Karmøy Kommune.
- Gansum, T. 2003. Hår og stil og stilig hår. Om langhåret maktsymbolikk. I Stylegar, F-A. & Rolfsen, P. (red). *Snartemofunnene i nytt lys*: 191-222. Universitetets kulturhistoriske museer Skrifter nr. 2. Oslo.
- Hougen, B. 1935. *Snartemofunnene. Studier i folkevandringstidens ornamentikk og tekstilhistorie*. Norske Oldfunn 7. Oslo.
- Hedeager, L. 1999. *Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter*. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Hedeager, L. 2007. Scandinavia and the Huns: An Interdisciplinary Approach to the Migration Era. *Norwegian Archaeological review*, Vol. 40, No. 1: 42-58.
- Johansen, A. 1995. *Den store misforståelsen. "Kulturarv" og "nasjonal egenart" i Norgesreklame og politisk kultur. En advarsel*. Spartacus. Oslo.
- Karlsson, H. 2004. *Försummat kulturarv. Det närliggande förflutna och fotbollens platser*. Bricoleur Press. Lindome.
- Kossinna, G. 1911. *Die Herkunft der Germanen*. Leipzig. Kabitzsch.
- Kristoffersen, S. 1995. Transformation in Migration Period animal art. *Norwegian Archaeological Review* Vol. 28. No. 1: 1-17.
- Kristoffersen, S. 2000a. *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Høyskoleforlaget. Kristiansand.

- Kristoffersen, S. 2000b. Expressive Objects. I Vandkilde, H. & Olausson, D. (red.). *Form, function & context: material culture studies in Scandinavian archaeology*: 265-274. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°; no. 31. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Lov om kulturminner (Kulturminnevernloven). Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner. Grøndahl Dreyer 1996, Oslo.
- Lund Hansen, U. 1987: *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Moore, H. 1995. The problems of origin: poststructuralism and beyond. In Hodder, I., Shanks, M., Alexandri, A., Buchli, V., Carman, J., Last, J. and Lucas, G. (eds.). *Interpreting Archaeology*: 51-53. Routledge. London.
- Myhre, B. 1987: Chieftains' graves and chieftom territories in South Norway in the Migration Period. *Studien zur Sachsenforschung* 6: 169-187. Niedersächsisches Landesmuseum Hannover. Hannover.
- Nordenborg Myhre, L. 1994. *Arkeologi og politikk. En arkeo-politisk analyse av faghistoria i tida 1900-1960*. Varia 26. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Olsen, B. 1997. *Fra ting til tekst*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Prescott, C. 1994: Paradigm Gained - Paradigm Lost? 150 Years of Norwegian Bronze Age Research. *Norwegian Archaeological Review*. 27/ 2: 87-109.
- Prescott, C. 1995: *From Stone age to Iron Age: a study from Sogn, western Norway*. British Archaeological Reports. International Series S603. Oxford.
- Rolfsen, P. 2003. Snartemosverdet – kopier og NS-propaganda. I Stylegar, F-A. & Rolfsen, P. (red). *Snartemofunnene i nytt lys*: 81-132. Universitetets kulturhistoriske museer Skrifter nr. 2. Oslo.
- Schaanning, E. 1993. *Kommunikative maktstrategier -- rapporter fra et tårn*. Spartacus. Oslo.
- Shetelig, H. 1925: *Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.
- Solli, B. 1997. "Forankring fryder?" *Ottar* 1997 (3): 15-20.
- Solli, B. 2002. *Seid: myter, sjamanisme og kjønn i vikingenes tid*. Pax. Oslo.
- Solstad et. al (eds). 2005. *Folkets stadion. Bislett*. Aschehoug. Oslo.
- Stig Sørensen, M. L. 1996. "The fall of a nation, the birth of a subject: the national use of archaeology in the nineteenth-century Denmark". I Díaz-Andreu, M. & Champion, T. (red.). *Nationalism and archaeology in Europe*: 24-47. UCL Press London.
- Stylegar, F. A. 2003. Snartemo: Topografi og gravfelt. I Stylegar, F-A. & Rolfsen, P. (red). *Snartemofunnene i nytt lys*: 21-32. Universitetets kulturhistoriske museer Skrifter nr. 2. Oslo.
- Svennung, J. 1964. De nordiska folknamen hos Jordanes. *Fornvännen* 59: 65-102.
- Trigger, B. 1994. *A History of Archaeological Thought*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Østigård, T. 1999. Cremations as transformations: When the dual cultural hypothesis was cremated and carried away in urns. *European Journal of Archaeology*. Vol. 2(3): 345-364.
- Østigård, T. 2001. *Norge uten nordmenn – en antinasjonalistisk arkeologi*. Spartacus. Oslo.
- Østigård, T. 2004. Gammel fremtid eller demokratisk fortid? Arkeologiske perspektiver på Israel – Palestina-konflikten. *Babylon*. Vol. 2, No. 2: 80-89.
- Østigård, T. 2007. *Political Archaeology and Holy Nationalism – Archaeological battles over the Bible and land in Israel and Palestine from 1967-2000*. Gotark. C No. 67. Gøteborg.